

ПАМ'ЯТІ СЕРГІЯ ОЛЕКСАНДРОВИЧА ВИСОЦЬКОГО

19 грудня 1998 р. на 76-му році пішов із життя відомий український археолог, фахівець у галузі історії культури Київської Русі, доктор історичних наук Сергій Олександрович Висоцький.

Народився С. О. Висоцький 15 липня 1923 р. у м. Полтаві в сім'ї службовців. Після смерті матері, Юліани Хомівни Василенко, жив до восьми років у Києві в тітки Марії Хомівни Виницької (Василенко), а потім у Харкові — у батька Олександра Володимировича Висоцького, інженера за фахом. У Харкові вчився у 58-й середній школі. Під час навчання у 8 класі, займаючись лижним спортом, Сергій ушкодив хребет, що нізніше переросло у серйозну хворобу. До 1948 р. він перебував на постільному режимі.

У 1950 р. закінчив 117-ту школу робітничої молоді і вступив у 1951 р. на історико-філософський факультет Київського університету ім. Т. Г. Шевченка, який закінчив у 1956 р. з відзнакою. Під час навчання проявив себе як здібний і талановитий студент, залюблений в історичне минуле України і зокрема Києва.

У серпні 1956 р. С. О. Висоцький зарахований старшим науковим співробітником в Державний історико-архітектурний заповідник «Софійський музей» у Києві. З 1961 по 1963 р.— учений секретар, а з 1964 по 1967 р.— завідувач сектором комплектування фондів і експозиції музею. За час роботи в музеї його наукові інтереси були пов'язані, насамперед, з вивченням давньокиївських графіті — написів та малюнків XI—XIV ст., що збереглися на стінах Софійського собору та інших стародавніх архітектурних пам'яток Києва. Саме працюючи в Софійському музеї, вчений написав першу монографію «Древнерусские надписи Софии Киевской XI—XIV вв.» (К., 1966), яка привернула увагу наукової громадськості, оскільки в ній були опубліковані важливі графіті, пов'язані з змістом не тільки з літописними повідомленнями, а й матеріалами, що репрезентували київську писемну школу і свідчили про київську говірку в XI—XII ст., та її зв'язок із сучасною українською мовою.

З серпня 1967 р. С. О. Висоцький працював в Інституті археології АН УРСР на посаді старшого наукового співробітника відділу слов'яно-руської археології. Вчений продовжував успішно вивчати давньоруську епіграфіку, результатом чого було створення ним «Корпусу епіграфічних пам'яток Києва», до якого увійшли графіті із Софійського собору, церкви Михайла Видубицького монастиря, руїн Успенського собору Києво-Печерського монастиря, Золотих воріт, Кирилівської церкви та ін. Матеріали корпусу було видруковано у трьох монографіях: «Древнерусские надписи Софии Киевской XI—XIV вв. Вып. 1.» (К., 1966, написи № 1—98); «Средневековые надписи Софии Киевской (по материалам граффити XI—XVII вв.)» (К., 1976, написи № 99—292); «Киевские граффити XI—XVII вв.» (К., 1985, написи № 293—416).

Дослідження С. О. Висоцьким давньокиївських графіті провадилися на сти-
кові різних дисциплін — археології, історії та мовознавства — і тому вимагали
від автора широкої ерудиції. Київські графіті мають велике значення для вив-
чення походження і поширення давньоруської писемності. Неабияке значення в
цьому має знахідка серед графіті Софійського собору абетки неповного складу,
яка не є вже грецьким алфавітом, але ще й не кирилиця, що вказує на еволюцій-
ний розвиток кирилівської писемності. Дуже важливим є і висновок ученого про
безперервність київської писемної традиції від часів Київської Русі XI—XIII ст.
до козацької України XVII ст.

Результатом досліджень С. О. Висоцьким киеворуської епіграфіки стали
кандидатська дисертація на тему «Давньоруські написи Софії Київської
XI—XIV ст.», яку він захистив у 1967 р., та докторська на тему «Середньовічні
написи Софії Київської (за матеріалами графіті XI—XVII ст.)», захищена в Ін-
ституті археології АН УРСР в 1978 р.

До наукових інтересів С. О. Висоцького, крім киеворуської епіграфіки, нале-
жало ще й вивчення давнього фрескового живопису Софійського собору, зокре-
ма світського. І в цій галузі Сергій Олександрович досяг значних успіхів, особ-
ливо в атрибуції загадкових композицій у вежах собору, які вчений аргумен-
тував у своїй монографії на цю тему «Светские фрески Софийского собора в
Киеве» (К., 1989) і пов'язав із зображенням княгині Ольги на прийомі у Кон-
стантина Багрянородного в Царгороді.

Археологічні дослідження С. О. Висоцького пов'язані з вивченням архіте-
тури Золотих воріт та Софійського собору. В 1970—1973 рр., працюючи в Київ-
ській постійно діючій експедиції Інституту археології, він провів ретельне архі-
тектурно-археологічне дослідження Золотих воріт, матеріали якого було вико-
ристано для відбудови пам'ятки. Варто зазначити, що саме С. О. Висоцький —
ініціатор і натхненник відбудови пам'ятки з метою її збереження.

С. О. Висоцький, крім згаданих монографій, написав і видрукував понад 120
наукових статей, а також науково-популярні книги: «Генуезька фортеця в Суда-
ку» (К., 1972); «Про що розповіли давні стіни» (К., 1976); «Золоті ворота в Ки-
єве» (К., 1982); «Княгиня Ольга і Анна Ярославна — славні жінки Київської Ру-
сі» (К., 1991). Він же написав важливі розділи з культури Київської Русі в колек-
тивних монографіях «Історія Української РСР», «Історія Києва», «Археологія
Української РСР» тощо.

Наукову діяльність С. О. Висоцького було відзначено кількома нагородами:
премією НАН України з історії в 1979 р. за монографію «Древнерусские надпи-
си Софии Киевской XI—XIV вв.» та «Средневековые надписи Софии Киевской
XI—XVII вв.», Грамотою Президії Верховної Ради УРСР в 1982 р. за збережен-
ня і відбудову Золотих воріт, Державною премією УРСР в 1983 р. за досягнення
у науковій роботі.

З 1982 по 1985 р. С. О. Висоцький очолював Сектор археології Києва Інсти-
туту археології АН УРСР. З 1985 р. він — провідний науковий співробітник-кон-
сультант Інституту. Упродовж багатьох років учений займався питаннями охорони
пам'яток археології, був головою первинної організації Товариства охорони
пам'яток історії та культури Інституту археології, членом Вченої ради
Інституту та Спеціалізованої ради з захисту дисертацій на здобуття наукового
ступеня доктора наук при Інституті археології НАН України.

Перебуваючи на пенсії (з 1992 р.), С. О. Висоцький не припинив своєї науко-
вої діяльності, продовжував дослідження в галузі культури Київської Русі, зокре-
ма історії киеворуської писемності. Вже тяжко хворий він правив верстку
своєї унікальної монографії «Київська писемна школа X—XII ст. (до історії
української писемності)», яка вийшла друком в день його смерті.

Світла пам'ять про Сергія Олександровича — самовідданого вченого, вір-
ного науці, добру, чуйну і високоінтелігентну людину — назавжди залишиться в
серцях його колег, друзів, учнів і всіх, хто його знав.